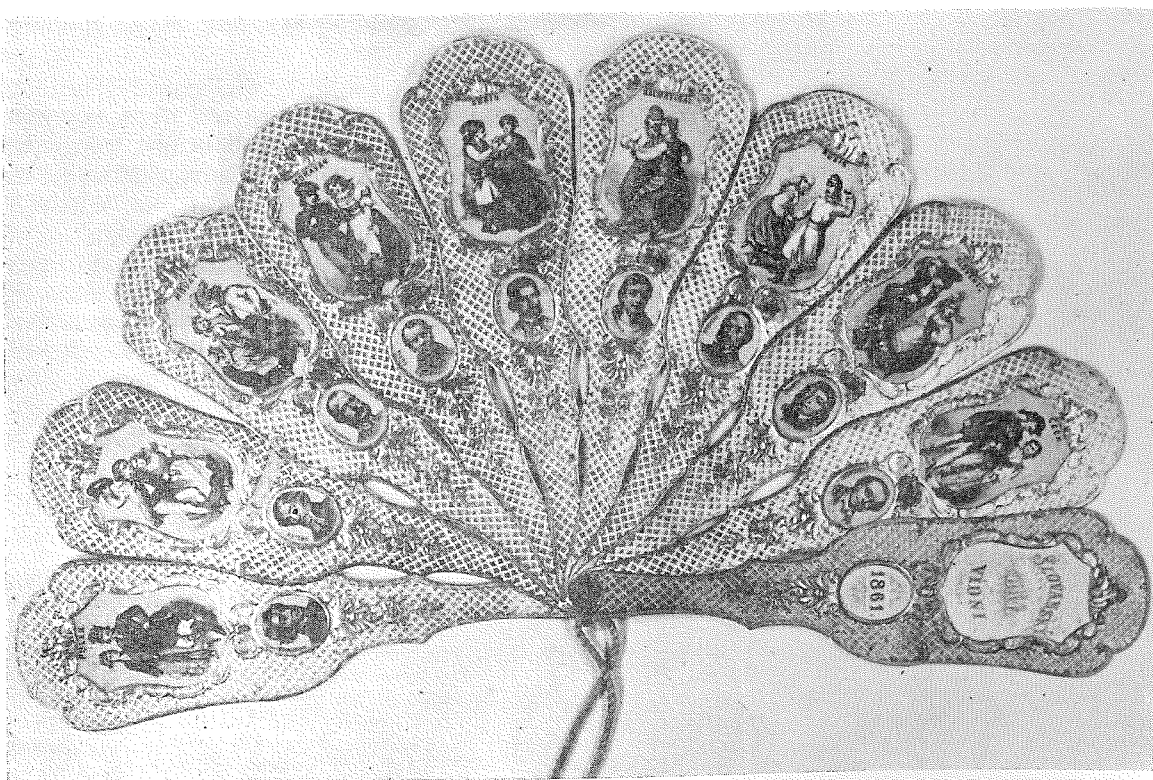

РАСПОРЕД ИГАРА СА СЛОВЕНСКОГ БАЛА У БЕЧУ 1861.

Добрила СТОЈАНОВИЋ

У Музеју примењене уметности у Београду под инвентарским бројем 6458 чува се распоред игара који је можда значајнији са гледишта културноисторијског него уметничког. Везан је за словенски бал у Бечу, одржан десетог фебруара 1861. године, као што је на њему и назначено (сл. 1). Оригинална и занимљива је идеја облика у коме је израђен. За њега је позајмљена форма лепезе, предмета врло омиљеног и много употребљаваног током XIX века. Начињен је од белог сјајног картона, има десет пера, од којих је само једно мало оштећено, а недостаје трака којом су пера међусобно била повезана. Позлаћени орнаменти су утискивани у картон, а литографије које красе поједина пера накнадно су убачене. Сва пера, сем горњег које затвара лепезу, украшена су минијатурним литографијама у боји, на којима су представљени парови, већим делом у игри укомпоновани у позлаћене оквири у стилу декорације другог рококоа. Испод ових композиција у овалним медаљонима су минијатурни литографисани портрети, рађени црно-бело. Орнамент који се пружа испод портрета стилизован је, биљни и излази из оквира карактеристика орнамената који срећемо у уметности другог рококоа. Остали празан простор испуњава ситан решеткасти орнамент који срећемо у уметности другог рококоа. Пера лепезе спајају два метална кружића, за које је причвршћен бели свилени гајтан, завршен са две кићанке-тробожке од свиленог конца, беле, плаве и црвене боје.

На предњој страни пера лепезе којом се она затвара исписано је златом у четири реда и укомпоновано у оквир индентичан са оним око парова — *Šlovanský bál ve Vídni*¹. Слова су осенчена дискретним, стилизованим биљним орнаментом. У овалном оквиру испод овога исписана је година 1861. а изнад и испод ње сродан орнамент исцртан на исти начин (сл. 2). На задњој страни лепезе на перу које је затвара, ситним златним словима ређају се игре: 1. Polonaise. 2. Polka. 3. Quadrille. 4. Polka-française. 5. Valčík. 6. Quadrille. 7. Polka. Polka-mazur. 8. Mazur. 9. Cotillon-Polka---- 1. Srbskýmarš. 2. Polka-française. 3. Quadrille. 4.

Сл. 1. Распоред игара са Словенског бала у Бечу, 10 фебруара 1861. (Снимио Р. Живковић, Београд).

Fig. 1. Carnet de bal provenant du Bal des Slaves donné à Vienne, le 10 février 1861, photo R. Živković

Valčik. 5. Polka. Polka-mazur. 6. Mazur. 7. Polka-française. 8. Quadrille. 9. Polka-Strašak. Polka-française. 10. Polka. Попис игара укомпонован је у медаљон са декоративним оквиром, који одговара оном око парова. У овалном медаљону испод овог назначен је датум — 10. unoga 1^a украшен орнаментом идентичним са оним око године (сл. 3).

У неорококо медаљону првог пера представљен је пар означен као Polak. Насликан је у мирном ставу. Испод њега је портре Мицкијевића — Mickiewicz у овалном медаљону. Затим долази пар у игри означен као Slovak, а испод њега портре Колара-Kollar. Следећи пар је у живој игри, означен као Hrvat, а испод њих портре Прерадовића — Prevadović, (који је присуствовао игранци). Затим у нешто мирнијем ставу је пар Мораваца, обележен као Moravan, а испод њих је лик Сусила. Следећи је разиграни српски пар обележен са Srbin, а у медаљону на њиховом перу је лик Његоша — Vladika Petr II (сл. 4). Затим следи пар загрљен у игри означен као Dalmatinac, а испод њих портре Качића-Миошића означен као Kacic. Онда следи пар који се у игри држи за руке обележен као Rusin, а испод њих Dedicki. У врло темпераментној игри је словеначки пар, означен као Slovenec, а у медаљону испод њих Vodnik. Последњи у низу парова је чешки, означен као Cech, а у медаљону испод њих Челаковски — Celakovsky.

Први и задњи пар, Пољака и Чеха, представљен је у ходу или у некој сасвим мирној игри, а сви остали решени су врло динамично. Карактеристично је да се ставови појединих парова не понављају и сигурно је да представљају поједине ставове игара типичних за одређене националности. Сви костими изузев костима Пољака, Чеха и Срба носе обележја сеоске ношње. Одело у коме су представљени Српкиња и Србин је типичан грађански костим ношен у Србији почев од средине XIX века.

По цртежу, све представљене парове карактеришу одлике доброг цртача, који успешно решава разноврсне динамичне покрете представљених личности покушавајући да сваком појединачном пару да индивидуално обележје. Сликари показује изразиту способност за успешно решавање најситнијих детаља, што је од посебног значаја за ову врсту рада. Боје којом су литографије бојене складне су и пријатне. Употребљене су црвена, зелена, плава, жута и смеђа. Цртеж је црно-бели. Основа је светлосмеђа, а терен око представљених личности благо осенчен. Литографије су рад доброг мајстора и сигурно дело једног човека, али на жалост нису сигниране. Може да се претпостави да су репродуковане из неког албума, који се често издају у ово време, а мање је вероватно да су специјално рађене за ову прилику. По натписима који прате представљене парове може се без резерве претпоставити да су рад неког чешког мајстора литографије, којих у то време има у читавој Средњој Европи.²

Литографисани портрети су црно-бели, несигнирани. У прилажењу, и третману на њима се одражава ductus једног уметника. У обележавању имена појединих песника појављују се правописне грешке. Рађени су највероватније према портретним фотографијама, које су се у ово време много израђивале широм Европе, а некад су служиле као узор за израду литографија.³

Све портретисане личности су познати песници тога времена, овде одабрани за представнике својих народа. Неки од њих у време одржавања бала нису више били у животу, али су својим песничким, а неки од њих и политичким радом били велики поборници тада изразито јаким националистичких идеја, често не уско везаних за поједине нације, већ пан-словенских.

На распореду игара су симболично представљени сви словенски народи који су живели у оквиру Аустрије, али сви песници који су овде узети за представнике својих народа нису везани за територију аустријске монархије, али су радили на мисли националног уједињења Словена, као што је на пример случај са Његошем. Карактеристично је да је и ношња коју носе представници српске националности, типична за Кнежевину Србију, а не и за одевање Срба у оквирима аустријске монархије.

¹ 1^a, Vidni-Бечу, unoga-фебруара (превод са чешког).

² Један од цртача и литографа тога времена за чије би се радове могло претпоставити да би могли да буду коришћени за овај предмет, био би Franz Kolarž, рођен у Јозефштату у Чешкој 1829., а умро у Бечу 1894. Међу осталим радовима познат је као илустратор — Историје аустријских народа. (Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler, XXI, Leipzig 1927).

³ За лик владике Петра II Петровића Његоша може се поуздано рећи да је коришћена талботипија нашег познатог уметника, литографа Анастаса Јовановића, која се чува у Музеју града Београда, инв. бр. А 466, или отисак на папиру истог уметника, инв. бр. А 467. У начину рада и третману ликова називу се одређене везе са литографијама разних знаменитих личности, које је радио исти уметник а налазимо их као илустрације Кукуљевићевог Slovnika umetnikah jugoslovenskih, или у илустрацијама Споменика србских,

Сл. 2. Распоред игара, детаљ (снимио Р. Живковић, Београд)

Fig. 2. Carnet de bal, détail, photo R. Živković, Beograd

Сл. 3. Распоред игара, детаљ (снимио Р. Живковић, Београд)

Fig. 3. Carnet de bal, détail, photo R. Živković, Beograd

Сл. 4. Распоред игара, детаљ (снимио Р. Живковић, Београд)

Fig. 4. Carnet de bal, détail, photo R. Živković, Beograd

Година кад се овај бал одржава је већ време кад Аустрија губи своје раније политичке позиције у Европи. То је година ослобођења Северне Италије и њеног одвајања од Аустрије. С друге стране на нашој територији, у то време под аустријском влашћу укида се Војводина 1860. године и полако се припрема терен за стварање двојне монархије, којом ће се неколико година касније, 1867. дати већа права Мађарима на рачун словенског живља. После многих револуционарних покрета за ослобођење 1848. године у многим земљама Европе, па и у Аустрији, наде у ослобођење појединих нација силовито и незадрживо расту, па је природно да се то дешава и са неслободним словенским народима.

Постојање овог занимљивог и данас сигурно једног од ретко сачуваних предмета, забележио је непознати хроничар у новосадској Даници од истог месеца, у чланку под насловом — Велика словенска игранка у Бечу.⁴ Савременик је третира као значајну манифестацију за одржавање јединства више словенских националности које су живеле под Аустријом.⁵ Са истим одушевљењем аутор написа описује званице и њихово живописно одело.⁶ Није запо-

⁴ »... Распореди беху као лепезе. Споља би написано: Славенска игранка у Бечу 1861. 10 фебруара и по реду игре, а изнутра на свакој страни од пера у лепези стојаше нацртано све по двоје, мушко и женско, у своме народном оделу од свију славенских народа у Аустрији. Испод њих би нацртан лик по једног великог народног певача... ликови су врло добро били погођени... и идеја и посао врло су били искусни...« Даница лист за забаву и књижевност за годину 1861, Нови Сад, 76.

⁵ »И би велика славенска игранка, би сјајна и величанствена, како се само пожелети могло. Би достојна да буде пред туђинцима заменица огромнога славенског народа. Али су се и прихватиле млађане славенске руке, да сплету венац како ће у туђинцу остати крунисан спомен на ову знатну народну забаву, како ће се сваки Славен моћи њоме поносити... Не беше то ни раскошност, што је очи забављала, не беше ни дворана што је дивно била искићена, него дух целе забаве, поверљив, искрен, дух славенски...« Исто, 75.

⁶ »... Још скоро не беше прилике да се овако сјајно друштво искупи из знатних особа од сваке врсте. Ту би књижевника, вештака и по избор госпоштине... Ту беху редом сви министри, сви заменици страних дворова... Ту беху наши књижевници: Старина наш Вук Караџић, Мажуранић, Миклошић, Прерадовић, Ткалац, беху још ђенерал Стратимировић са госпођом својом, барон Ожеговић, саветник Стојаковић, кнезови: Кински, Шварценберг, Клам-Мартинић, Шлик, Јаблоновски, Рађивић, Гагарин и још многи. Такође многи добоше и од мађарске аристократије. Близу поноћи дође државни министар Шмерлинг... Живописно славенско одело зачудо је забави дољиковало. Ту си видео редом одело свију Славена, почевши од душанке и витешког калпака, па све до одела Ханакиње...«, Исто, 75.

стављено ни расположење присутних, начин играња и игре које су се те ноћи играле, као и песме које су се певале.⁷ Из свега изнетог у овом заиста сликовито написаном чланку, може се закључити да је те ноћи све било подређено духу јединства Словена, на један од најпријатнијих начина, игром и песмом. Симптоматична и карактеристична за климу тога времена је на изглед безазлена упадица државног министра Шмерлинга, коју је изустио уклањајући се пред разиграним девојкама, а коју хроничар са задовољством бележи.⁸

Распоред игара који је изазвао нашу пажњу занимљив је са уметничког гледишта као умножени, литографисани, несигнирани примерак. То је типичан представник уметничких схватања и времена у коме је настао. Можда је његов значај већи ако га посматрамо као докуменат везан за један занимљив и значајан догађај оног времена, за игранку коју су одржали Словени, а којој и савременици приписују значај, јер је она одраз националних мисли и тежњи Словена под Аустријом. Манифестације ове врсте имале су одређену улогу у одржавању националне свести и јединства словенских народа под аустријском управом.

Пресудну улогу у стварању и одржавању идеје о југословенству и пансловенству у то време имају словенски књижевници, па није случајно што су они на овом предмету заступљени као представници разиграних словенских народа.

Уметници овог времена надахнути романтичарским идејама стварају у духу одређене атмосфере, што се на њиховим радовима одражава како у избору тема тако и у њиховом уобличавању. Честе теме уметника, у ово време буђења националности народа широм Европе, јесу илустрације ношњи разних народа, као и портретисање знаменитих личности из далеке прошлости или савременика, особито њихово умножавање. На овом предмету срећно је спојена представа више словенских народности у оделу карактеристичном за поједине нације. Парови су у игри, у складу са наменом овог предмета, духовито повезани са најзначајнијим песницима појединих нација тога времена.

Романтичарски дух, који још карактерише ово време осећа се и видно обележава овај занимљив и један од ретко очуваних предмета одређене категорије.

CARNET DE BAL, PROVENANT DU «GRAND BAL DES SLAVES» DONNÉ À VIENNE EN 1861

Le musée des arts décoratifs conserve, sous la cote 6458, un carnet de bal dont la valeur historique et culturelle est peut-être plus grande que sa valeur artistique. Il porte la date du 10 février 1861 et provient du Grand bal des Slaves donné ce jour-là à Vienne. Sa conception et sa forme sont assez originales, vu qu'il emprunte la forme d'un éventail, objet en grande vogue tout au long du XIXe siècle. Le carnet est en carton blanc, orné d'un motif du deuxième Rococo doré, imprimé en creux, et de miniatures lithographiées en couleur qui représentent des couples dansants. Sous les miniatures en couleur se trouvent, en noir et blanc, des portraits lithographiés. Les couples dansants représentent toutes les nationalités slaves résidant en Autriche et chaque couple est accompagné du portrait du plus éminent poète de cette nationalité. Un des côtés de l'éventail porte la date et le nom de la localité de convocation du bal, l'autre le programme des danses.

Les lithographies en couleur ne sont pas signées mais portent des caractéristiques d'un maître probablement tchèque de l'époque, on peut même supposer qu'elles aient été faites par Franz Kolarž. Les portraits en noir et blanc ne sont pas signés non plus et ont probablement été exécutés d'après des photographies comme on le faisait à l'époque dans toute l'Europe. Le portrait du prince-évêque Petar II Petrović Njegoš a été fait d'après la talbotypie du portrait de cet écrivain exécutée par le lithographe Anastas Jovanović et conservée au Musée municipal de Belgrade.

À l'époque du bal, certains des poètes représentés sur le carnet étaient déjà morts, d'autres y ont assisté personnellement mais tous ces poètes avaient acquis un grand renom par leur activité littéraire et parfois aussi politique, comme défenseurs de l'idée nationale, très vive à l'époque et qui ne se bornait pas à la nationalité étroite de l'auteur mais avait un caractère de panslavisme.

Mentionons comme fait intéressant que l'existence de cet éventail-carnet de bal avait été signalée le mois même de son apparition par un chroniqueur inconnu de la revue «Danica» de Novi Sad.

D. STOJANOVIĆ

⁷ »... Играње се започе полонезом. Играло се дуго и весело... После одморке око поноћи зауји Штраусов оркестар. Па чим поче? Јуначком песмом: Радо иде Србин у војнике! Ту се сва млађана Србадија стекла весело усклицавалујући, а уз њу присташе сви Славени. Јуначки марш српски трипут се одсвирао, а заврши га гласно »Живео«!... Игранку... заврши чешка народна игра »полка Страшак«. Она је према нашој плескавици што се игра обично у кнежевини. Коло нам се није играло...« Исто, 75.

⁸ »... Госпођице играше котилон одвојене од мушких па управо полетеше двораном, кад је државни министар био у средини. На то ће он рећи уклањајући се. Ево Славени хоће да ме поплаве — ...«, Исто, 75.